

СИЛАБУС
освітньої компоненти
«Навчання учнів з особливими освітніми потребами»
2023-2024 навчальний рік

Освітня програма: «Середня освіта (англійська мова і література)».

Спеціальність: 014 Середня освіта.

Спеціалізація: 014.021 Англійська мова та література

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський).

Викладач	Попова Анастасія Сергіївна, к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Посилання на сайт	https://edu.bdpu.org/course/view.php?id=3835
Контактний телефон	Попова Анастасія Сергіївна: 063 335 99 68
E-mail викладача	kovaleva.anastasia.45@gmail.com
Графік консультацій	четвер: 12.00-14.00

Обсяг курсу на поточний навчальний рік

Форма навчання	Кількість кредитів/годин	Лекції	Семинарські заняття	Самостійна робота	Звітність
денна	3/90	16	14	60	екзамен
заочна		4	4	82	

Семестр: VI семестр

Мова навчання: українська.

Ключові слова: інклюзія, особливі освітні потреби, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивний освітній простір.

Мета курсу: розкрити теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційно-методичні засади інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; сформувати у майбутніх вчителів готовність до здійснення професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі.

Предмет курсу: особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами у закладі освіти.

Програмні компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти

ЗК 2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

К 6. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 12. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

СК 7. Здатність реалізовувати ефективні підходи (особистісно-зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання англійської мови та літератури на підставі передового вітчизняного й міжнародного досвіду.

СК 10. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

СК 12. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

СК 13. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

СК 16. Здатність створювати рівноправний і психологічно позитивний клімат для навчання, організувати ефективну комунікацію між учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками та ін.).

Результати навчання:

ПРН 1. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності.

ПРН 10. Уміти використовувати гуманістичний потенціал англійської мови та зарубіжної літератури для формування духовного світу юного покоління громадян України.

ПРН 11. Знати, розуміти і демонструвати здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання англійської мови та зарубіжної літератури в закладах базової середньої освіти.

ПРН 12. Знати принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти.

ПРН 13. Уміти добирати і застосовувати сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснювати самоаналіз ефективності уроків.

ПРН 15. Володіти творчо-критичним мисленням, творчо використовувати різні теорії й досвід (вітчизняний, закордонний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань.

ПРН 16. Уміти організовувати освітній процес у закладі середньої освіти, співпрацю учнів (вихованців), ефективно працювати в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях).

Зміст курсу:

Тема 1. Інклюзивна освіта: проблеми й досвід

1.1. Теоретичні засади впровадження інклюзивної освіти

Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти та інклюзії. Соціальна та медична моделі порушень розвитку. Основні принципи інклюзивної освіти.

1.2. Світовий досвід інклюзивної освіти

Інтегроване та інклюзивне навчання в Італії. Рівноправність у здобутті освіти (досвід Австрії). Психолого-медико-соціальні центри (досвід Бельгії). Освітня реформа (досвід Голландії). Шведська модель інклюзивної освіти. Варіативність психолого-педагогічного супроводу (досвід Німеччини).

Тема 2. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти

2.1. Інклюзія - стратегія міжнародного та українського законодавства

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти, зокрема, Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про інклюзивно-ресурсний центр, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у закладах освіти тощо).

2.2. Інноваційні тенденції розвитку інклюзивної освіти

Сучасні стратегії впровадження освітньої інклюзивної практики. Результати моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в Україні. Базові моделі інклюзивної освіти учнів з особливими потребами. Роль інклюзивно-ресурсних центрів у впровадженні інклюзивного навчання.

Тема 3. Дитина з ООП як суб'єкт інклюзивної освіти

3.1.-3.2. Учні з особливими освітніми потребами: визначення, перелік, класифікація

Технологія використання МКФ в інклюзивній освіті. Поняття про особливі освітні потреби. Класифікація особливих освітніх потреб ЮНЕСКО. Підходи до особливих освітніх потреб у Міжнародній Класифікації Функціонування, Обмежень Можливостей і Здоров'я. Класифікація дітей за українським законодавством, яким необхідно надавати особливі освітні потреби. Особливі освітні потреби, пов'язані з особливою організацією освітнього процесу. Особливі освітні потреби, пов'язані з адаптацією змісту загальної освітньої програми. Особливі освітні потреби, пов'язані з адаптацією способів подання навчального матеріалу. Особливі освітні потреби, пов'язані з подоланням труднощів у розвитку, соціалізації та адаптації. Сутність та основні принципи МКФ. Технологія використання МКФ в освіті для визначення особливих освітніх потреб дитини.

Тема 4. Універсальний дизайн у сфері освіти

4.1.-4.2. Універсальний дизайн інклюзивного освітнього середовища

Трагування доступності у Конвенції ООН про права людей з інвалідністю. Правове забезпечення архітектурної доступності в Україні. Критерії доступності. Особливості застосування універсального дизайну в інклюзивному освітньому середовищі. Архітектурна доступність, розумне пристосування. Облаштування просторово-фізичного інклюзивного освітнього середовища для дітей з ООП. Медіатека та ресурсна кімната.

Тема 5. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти

5.1. Курикулум освітнього та корекційно-розвиткового процесів

Організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами. Загальноосвітні, спеціальні та корекцій-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація. Реалізація курикулуму в освітньому процесі.

5.2. Індивідуальна програма розвитку та її складові

Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП як документ реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Технологія розробки індивідуальної програми розвитку. Етапи виконання індивідуальної програми розвитку. Моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з особливими потребами за основними напрямками роботи. Комплексний підхід в організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного закладу освіти. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання. Роль вчителя та асистента вчителя у навчанні: функції та особливості діяльності. Оцінювання навчальних досягнень дітей з ООП в інклюзивному класі.

Тема 6. Технології навчання та оцінювання в інклюзивному освітньому середовищі.

6.1.-6.2. Особливості навчання і оцінювання учнів з особливими освітніми потребами

Концепції, орієнтовані на індивідуальний підхід у процесі навчання в інклюзивному освітньому середовищі (теорія множинного інтелекту, концепція, орієнтована на освітні потреби дітей, концепція універсального дизайну). Диференційований та індивідуальний підходи у навчанні дітей з ООП. Сутність традиційного інтенсивного навчання в інклюзивному освітньому середовищі. Методики на основі підходу «Навчання у співробітництві». Стратегії когнітивного навчання в інклюзивному освітньому середовищі. Технологія спільного викладання. Сутність поняття «педагогічне оцінювання». Класифікація методів педагогічного оцінювання. Основні завдання та функції оцінювання навчання учнів з ООП. Психологопедагогічні аспекти оцінювання учнів з ООП. Методи реалізації формульованого оцінювання. Підсумкове оцінювання результатів навчання учнів з ООП. Портфоліо учня як інструмент оцінювання.

Методи навчання: словесні (пояснення, розповідь, лекція, вступна бесіда, сторітейлінг, навчальна дискусія); наочні (ілюстрування, опорний мультимедіа-конспект, скрайбінг); практичні (вправи, дослідження, проектування).

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): Заохочується висловлювання власної точки зору, творчий підхід до виконання передбачених програмою курсу завдань. Обов'язковим є дотримання принципів академічної доброчесності, що передбачає самостійне виконання різних видів робіт на оцінку. Унікальність тексту у самостійних роботах та ІНДЗ має бути не менше ніж 25 %.

Лекційні заняття передбачають надання здобувачам загального огляду ключових концепцій і тем, що включені в програму курсу. Вони служать для введення здобувачів у предметну область та створення основного теоретичного фундаменту з освітнього курсу «Навчання учнів з особливими освітніми потребами». Протягом лекцій викладач надає теоретичний матеріал та може також надавати приклади з реального життя, ілюструвати теоретичні поняття на прикладах, ініціювати обговорення та стимулювати інтерес до предмету шляхом звернення до дискусій щодо сучасних проблем і викликів. В процесі лекційного викладання, викладач також може використовувати навчальні матеріали, включаючи презентації, відеоматеріали та інші додаткові ресурси для наочного представлення інформації. Це допомагає студентам краще розуміти складні концепції та засвоювати матеріал більш ефективно. У

результаті лекцій студенти отримують не лише базові знання з соціальних наук, але й навички аналізу, критичного мислення і спроможність застосовувати отримані знання до реальних ситуацій.. Однак важливо пам'ятати, що кількість лекційних занять обмежена, і їх головна мета – встановити загальні основи і напрямки досліджень.

Семинарські заняття можуть доповнювати зміст лекційних тем або можуть передбачати розгляд відмінних від лекційних питань, які відображають зміст теми. Підготовка до семінарських занять передбачає усне опрацювання теоретичних питань за темою, спираючись на перелік рекомендованої літератури та самостійний пошук джерел для отримання необхідної інформації, з подальшим їх обговоренням у форматі дискусій, мозкових штурмів тощо. Відпрацювання пропущених семінарських занять є обов'язковим, здійснюється у форматі очного або дистанційного (на платформі Zoom) спілкування викладача зі здобувачем (не пізніше, ніж через тиждень з моменту проведення заняття та згідно графіку консультацій) Графік зустрічей для складання пропущених семінарських занять обговорюється зі здобувачем та викладачем для узгодження часу.

Підготовка завдань самостійної та індивідуально-дослідної роботи здійснюється у електронному (розміщення файлів на платформі Moodle) вигляді та передбачає усне обговорення питань протягом семінарського заняття з теми або під час індивідуальної/групової консультації. Завдання самостійної роботи та ІНДЗ виконуються у момент підготовки здобувача до семінарського заняття, виконанні завдання підвантажуються до початку семінарського заняття за певною темою. Роботи, які виконано не в повному обсязі або оформлено без дотримання вимог, повертаються здобувачеві на доопрацювання. Повторно здати роботу на перевірку необхідно не пізніше, ніж через тиждень після проведення заняття з відповідної теми (письмово/в електронному вигляді на платформі Moodle).

Важливо враховувати, що оформлення самостійної роботи та ІНДЗ передбачає форматування тексту відповідно до загальноприйнятих вимог (редактор Microsoft Word, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, без розстановки переносів, стиль – normal (звичайний), інтервал між рядками – одинарний. Назва файлу роботи повинна відповідати прізвищу + назва роботи, (Наприклад Попова_СР та ІНДЗ до теми 1). Параметри сторінки: - розмір полів: ліве – 2,5 см, праве – 1,0 см, верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см; сторінки без нумерації, абзац – 1,25, текст вирівняний по ширині.). Критерії оцінювання кожного виду роботи подано в мудлі під кожним завданням, яке необхідно виконати.

В умовах дистанційного навчання лекційні, семінарські заняття проводитимуться в онлайн-режимі у визначений розкладом час. Самостійні та індивідуально-дослідні роботи надсилаються на оцінювання через систему Moodle у визначений політикою курсу термін. Консультації здобувачів проводитимуться згідно визначеного вище графіку.

За умови оповіщення про повітряну тривогу, здобувач має право вийти з пари за попередженням викладача. Пропущену пару необхідно опрацювати асинхронно.

В рамках дисципліни можливе перезарахування результатів неформального та/або інформального навчання згідно з процедурою визначеною факультетом дошкільної, спеціальної та соціальної освіти на основі п. 8.2. «Положення про організацію освітнього процесу в Бердянському державному педагогічному університеті» від від 29.06.2023 року № 13/3.3.

Допуск до екзамену передбачений за умов: набрання 25 балів за роботу протягом семестру, наявності усно зданих тем за семінарськими заняттями, наявності портфоліо з самостійними та індивідуальними завданнями, завантаженими до мудлу по кожній темі.

Екзамен може проходити за двома формами (на вибір здобувачів ВО): письмовий екзамен та захист відповідей; тестування. За результатами продуктивної роботи протягом семестру та погодження з оцінкою – здобувачу може бути виставлена підсумкова оцінка, що дорівнює сумі балів набраних протягом семестру.

За умови невиконання політики курсу, наявності заборгованостей протягом семестру та недотримання дедлайнів визначених навчальним процесом та політикою курсу – здобувач не допускається до складання екзамену з дисципліни.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: мультимедійне обладнання, інтерактивні дошки, ноутбук.

Система оцінювання та вимоги:

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне тестування та самостійна робота						Середнє арифметичне за поточну роботу (максимально 50 балів)	Екзамен	Сума
Тема 1		Тема 2		Тема 3			50	100
1.1	1.2	2.1	2.2	3.1	3.2			
25		25		25				
Тема 4		Тема 5		Тема 6				
4.1	4.2	5.1	5.2	6.1	6.2			
25		25		25				

Поточний контроль

Система нарахування рейтингових балів (поточний контроль¹)

№	Вид робіт за темами	Бали рейтингу (денна форма)	Бали рейтингу (заочна форма)
Тема 1.			
1.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
1.2.	Виконання самостійної роботи до теми 1: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними;	0 - 5	0 - 10
1.3.	Виконання ІНДЗ до теми 1:	0 - 15	0 - 15
Максимум за тему 1		25 балів	
Тема 2			
2.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
2.2.	Виконання самостійної роботи до теми 2: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 - 5	0 - 10
2.3.	Виконання ІНДЗ до теми 2:	0 - 15	0 - 15
Максимум за тему 2		25 балів	
Тема 3			
3.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
3.2.	Виконання самостійної роботи до теми 3: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 - 5	0 - 10
3.3.	Виконання ІНДЗ до теми 3:	0 - 15	0 - 15
Максимум за тему 3		25 балів	
Тема 4			
4.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
4.2.	Виконання самостійної роботи до теми 4: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 - 5	0 - 10
4.3.	Виконання ІНДЗ до теми 4:	0 - 15	0 - 15
Максимум за тему 4		25 балів	
Тема 5			
5.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	0 - 5

¹ Детальний розподіл балів та критерії оцінювання до кожного виду робіт представлені у «Системі оцінювання» та розміщені на електронній платформі підтримки навчання Moodle БДПУ

5.2.	Виконання самостійної роботи до теми 5: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 – 5	0 – 5
5.3.	Виконання ІНДЗ до теми 5:	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 5		25 балів	
Тема 6			
6.1.	Відповідь на семінарському занятті (4 години)	0 - 5	0 - 5
6.2.	Виконання самостійної роботи до теми 6: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 – 5	0 – 5
6.3.	Виконання ІНДЗ до теми 6:	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 6		25 балів	

Підсумковий контроль

За підсумками навчання за один семестр здобувач вищої освіти може отримати 100 балів (50 балів² – поточне оцінювання + 50 балів – контрольне оцінювання (екзамен).

Підсумкова кількість балів визначається за формулою:

$$m = \frac{3K_1 + 3K_2 + 3K_3 + 3K_4}{n} + 50 = 100$$

де m – кількість набраних балів за вивчений курс;

n – кількість залікових кредитів;

50 балів – екзамен або залік.

Загальна кількість балів за вивчений курс обчислюється таким чином: підраховується кількість балів, набраних під час поточного контролю за всіма заліковими кредитами, та ділиться на загальну кількість кредитів (визначається середній арифметичний бал). Потім до отриманого показника додаються бали, набрані під час заліку.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS
90 – 100	A
78 – 89	B
65 – 77	C
58 – 64	D
50 – 57	E
35 – 49	FX
1 – 34	F

Список рекомендованих джерел:

1. Гуренко О. І., Мицик Г.М., Попова А. С., Лопатіна Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство : науковий журнал / редкол.: М. М. Тріпак (гол. ред.), Петруха Н. М. (заст. гол. ред.), Топорівська Я. В. (заст. гол. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», Вип. 2. 2023. 96 с. С. 28 – 36. URL: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4>*
2. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
3. Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру: метод. посіб. / авт. кол. за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 228 с.

² Мінімальний допуск до заліку здобувача можливий за умови набрання ним 35 балів за виконані роботи протягом семестру.

4. Колупаєва А.А. Інклюзивне навчання: вибір батьків. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. К.: Літера ЛТД, 2019. 56 с.
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко К.: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
6. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія / О. В. Мартинчук. К.: Видво учбової літератури, 2018. 420 с.
7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
8. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. За заг. ред. А.А. Колупаєвої. К.: «А.С.К.», 2012. 307 с.
9. Основи спеціальної та інклюзивної педагогіки: навчальний посібник / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. 338 с.
10. Попова А., Линдіна Є. Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні: періодизація та особливості. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць*; укладач Петровська К. В. 2023. 371 с. С. 100 – 108.
11. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ. ТОВ: Агенство «Україна», 2019. 300 с.
12. Постанова КМУ від 12 липня 2017 року № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimipotrebami/normativno-pravova-baza.html>
13. Постанова КМУ від 9 серпня 2017 року № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimipotrebami/normativno-pravova-baza.html>
14. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ МОН України від 08.06.2018 р. № 609
15. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
16. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
17. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
18. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2–ге вид., доп.]. – Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
19. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.
20. Mytsyk, H., Popova, A., Tsybuliak, N., & Lyndina, Y. Implementation of European Standards and Recommendations for Inclusive Higher Education in Ukraine: challenges and opportunities. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2023. 2(8), 7-20. URL: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20)

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека БДПУ <http://edu.bdpu.org>
2. Сайт БДПУ <http://bdpu.org>
3. Електронна навчальна платформа Moodle БДПУ <https://edu.bdpu.org/login/index.php>.

Веббібліографія

1. Euraxess researchers in motion. European Commission (Сайт кар'єри та персонального розвитку) [Електронний ресурс]. URL: <http://ec.europa.eu/euraxess/>

2. Gateway to Recognition of Academic and Professional Qualification [Електронний ресурс]. URL: <http://www.enic-naric.net>
3. Національний ТЕМПУС-офіс в Україні. [Електронний ресурс]. URL: <http://tempus.org.ua/>
4. Німецька служба академічних обмінів. Режим доступу: <https://www.daad-ukraine.org/uk/>
5. Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/news/50090.html>
6. Офіційний сайт Болонського процесу [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>
7. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. URL: <http://ec.europa.eu/>
8. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/30.html>
9. Програма Європейського Союзу - ERASMUS+ (офіційний сайт національного офісу в Україні). URL: <http://erasmusplus.org.ua/pro-nas.html>.
10. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком».. Режим доступу: www.ussf.kiev.ua
11. Освіта дітей з особливими потребами / Сайт МОН України [Електронний ресурс]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-zosoblivimi-potrebami/>
12. Сайт НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/shkola-dlya-vsih-prohodte-onlajnkurs-pro-organizatsiyu-inklyuzyvno-seredovyshha/>

Ресурси для неформальної та інформальної освіти:

1. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Edera. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERAOSVITORIA+ST101+st101/about>
2. Школа для всіх. Онлайн курс про організацію інклюзивного освітнього середовища. URL: https://study.edera.com/uk/courses/course/?_ga=2.58450345.2045256465.1625645308-1261316289.1625645308#!409
3. Онлайн курси з інклюзивної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/upgrade/kursy-inklyuzyvna-osvita>
4. Навчаємося з радістю. Онлайн-курс для спеціалістів, які працюють з дітьми із синдромом Дауна і дітьми з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:DownSyndrome+DS101+2020/about>
5. Недискримінаційний підхід у навчанні. Онлайн-курс. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about>
6. Робота вчителів з дітьми із особливими освітніми потребами. Онлайн-курс. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEraSmartOsvita+Inc+1/about>

